

Ks. Franciszek Mickiewicz SAC¹

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

AUTORYTET APOSTOŁÓW W KOŚCIELE PIERWOTNYM W ŚWIETLE DRUGIEGO LISTU ŚW. PIOTRA

AUTHORITY OF THE APOSTLES IN THE EARLY CHURCH
IN THE LIGHT OF THE SECOND EPISTLE OF PETER

Summary

The present article undertakes an analysis of texts in which the author of the Second Epistle, acting against the teachings of false prophets, reveals the authority of the Apostles in the community of the Church. First in the foreword to his letter (2P 1,1), Peter calls himself a servant and apostle of Jesus Christ, which means that he belongs to the group of people most closely connected with the Savior. Further on, Peter states that he and the other apostles are eyewitnesses of the majesty of Jesus Christ, which was revealed to them during His transfiguration on the "sacred mountain" (1,16-18). Finally, he commands Christians that they should be faithful to the apostolic teachings of St. Paul, because it is the foundation of true faith and morality, and thus is a safe path to salvation (3,15-16).

Keywords: the Second Epistle of Peter, apostles, St. Paul

Streszczenie

W artykule tym są poddane analizie teksty, w których autor Drugiego Listu św. Piotra, występując przeciwko nauce fałszywych proroków, ukazuje autorytet apostołów we wspólnocie Kościoła. Najpierw we wstępie do swego listu (2P 1,1) Piotr nazywa siebie sługą i apostołem Jezusa Chrystusa, co oznacza, że należy on do kręgu osób najściślej związanych ze Zbawicielem. Dalej oświadcza, że on i inni apostołowie są naocznymi świadkami wielkości Jezusa Chrystusa, która została im najpełniej objawiona w czasie Jego przemienienia na „górze świętej” (1,16-18). Na koniec zaś poucza chrześcijan, że powinni być wierni nauce apostołowej, przekazanej przez św. Pawła, gdyż jest ona fundamentem prawdziwej wiary i moralności, a przez to jest bezpieczną drogą do zbawienia (3,15-16).

Słowa kluczowe: Drugi List św. Piotra, apostołowie, św. Piotr, św. Paweł

¹Ks. prof. dr hab. Franciszek Mickiewicz SAC jest kierownikiem Katedry Teologii Biblijnej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz wykładowcą w Wyższym Seminarium Duchownym Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego w Ołtarzewie. W polu jego obecnych zainteresowań znajduje się m.in. teologia apostołstwa, etyka teologiczna w nauczaniu św. Pawła oraz teologia Listów Katolickich. Badania przeprowadzone w niniejszym artykule zostały sfinansowane z własnych zasobów autora. E-mail: f.mickiewicz@uksw.edu.pl.

WSTĘP

Autor Drugiego Listu św. Piotra, który przedstawia się jako „sługa i apostoł Jezusa Chrystusa” (2P 1,1), nieco dalej pisze o sobie i swych towarzyszach, że w swym nauczaniu o mocy i przyszłym przyjsciu swego Pana występowali „jako naoczni świadkowie Jego wielkości” (1,16). W końcowej części swego listu natomiast powołuje się na nauczanie Pawła i oświadcza, że zła jej interpretacja prowadzi heretyków do zguby (3,16). Teksty te pozwalają poznać, że jednym z ważnym tematów tego pisma jest autorytet apostołów, który odgrywa ważną rolę w polemice Piotra z fałszywymi prorokami i nauczycielami (2P 2,1-22). Ze względu na znaczenie tego tematu, w artykule tym zostaną poddane analizie trzy zasygnalizowane wyżej teksty z Drugiego Listu św. Piotra ukazujące znaczenie osoby i nauki apostołów dla wiary i moralności Kościoła katolickiego.

1. PIOTR JAKO SŁUGA I APOSTOŁ JEZUSA CHRYSYUSA (2P 1,1)

Nie ma w tym artykule miejsca na rozważanie problemu, czy list, który jest przedmiotem niniejszych badań, został napisany przez samego Szymona Piotra, jak uznali ojcowie Kościoła, czy też jest pseudoepigrafem, jak uważa współcześnie wielu egzegetów (np. Grundmann 1986, 55-58; Schelkle 1965, 179-180; Richards 2004, 308 i inni). Dyskusja uczonych nad tym zagadnieniem jest obszernie opisana w komentarzach do Drugiego Listu św. Piotra i w poświęconych mu odrębnych artykułach (Farkasfalvy 1985, 3-29; Paulsen 1997, 154-161). Nie rozstrzygając jednoznacznie tego problemu, w artykule przyjęto, że zawarta w tym piśmie nauka ma swe źródło w nauczaniu św. Piotra lub w tradycji, która ukształtowała się na fundamencie nauki św. Piotra (Witherington 1985, 187-192; Soards 1988, 3226-3249).

Podobnie jak to czynią autorzy innych ówczesnych listów, autor tego pisma na początku podaje swe imię (Szymon Piotr), a następnie przedstawia się jako sługa i apostoł Jezusa Chrystusa (2P 1,1). Podobna do tej autoprezentacja, wyliczająca obok siebie tytuł sługi i apostoła, pojawia się w dwóch listach św. Pawła: Rz 1,1 i Tt 1,1. Sam tytuł sługi Chrystusa występuje w Ga 1,10; Flp 1,1; Jk 1,1; Jud 1, podczas gdy tytuł apostoła jest podany we wszystkich pozostałych listach Pawłowych. Oznacza to, że podane tu przez Piotra określenia opisujące jego pozycję w Kościele były już na stałe zadomowione w literaturze nowotestamentowej. Tytuł *doulos*, dosłownie: „niewolnik”, pochodzi z Septuaginty, gdzie jest tłumaczeniem hebrajskiego terminu *‘ebed*. W starożytnym świecie greckim i rzymskim niewolnik nie był członkiem rodziny, lecz stanowił część domu i własność jego pana. Był żywym narzędziem do wykonania nakazanej pracy i z tego tytułu był zobowiązany do bezwzględnej posłuszeństwa swemu panu (Myszor 2005, 132-133). W Starym Testamencie jednak termin *‘ebed* – *doulos* nabiera też znaczenia religijnego i w wielu miejscach określa szczególną relację istniejącą między Bogiem a osobami, które On wybrał do wypełnienia ważnego zadania w dziejach

zbawienia, czego przykładem może być Abraham (Ps 105,42), Mojżesz (Ps 105,26), Dawid (2Sm 7,5; Ps 78,70), bądź też prorocy (Jr 7,25; 25,4; Am 3,7). Traci zatem negatywny aspekt, związany z praktyką niewolnictwa, oraz staje się tytułem honorowym człowieka powołanego do wyłącznej służby Bogu Jedynemu (Zmijewski 1986, 39). Posługując się więc tytułem *doulos Iēsou Christou* Piotr wyraża świadomość, że całym swym jestestwem należy do Chrystusa. Również w jego autoprezentacji określenie *doulos* – „niewolnik” jest tytułem honorowym, który nadaje mu szczególną godność i autorytet wynikający z tego, że cała jego posługa jest wyłącznie służbą na rzecz Zbawiciela i jedynego Pana, Jezusa Chrystusa.

W odróżnieniu od omówionego terminu *doulos*, określenie *apostolos* („wysłannik”), pochodzące od czasownika *apostellō* („posyłam”), nie pojawia się nigdzie w Septuagincie, jednakże sama idea wysłannika jest obecna zarówno w świeckiej literaturze greckiej, jak też w Starym Testamencie. Od najdawniejszych czasów taki wysłannik był urzędowym pełnomocnikiem jakiejś osoby w ważnej dla niej sprawie. Był on prawnym i osobistym przedstawicielem posyłającego, tak iż mógł w sposób ważny dokonywać w jego imieniu czynności prawnych, np. zaręczyn lub nawet zawarcia małżeństwa (zob. Rdz 24). Wykonując swe zadanie, był on zobowiązany do bezwzględnej posłuszeństwa swemu mocodawcy i musiał we wszystkim dbać o jego interesy (Eicken 1989, 128). W Kościele pierwotnym tytuł *apostoloi* (występujący w Nowym Testamencie 20 razy, zawsze w liczbie mnogiej) łączył się ściśle z funkcją Dwunastu (Pesch 1986, 50) na tej podstawie, że sam Jezus ich wybrał i posłał, aby kontynuowali Jego nauczanie i dawali o Nim świadectwo przed wszystkimi narodami (Łk 24,46-48; Dz 1,8; 22,21; 26,17-18). We wstępie do Drugiego Listu św. Piotra wskazuje on zatem na to, że autor tego pisma należy do kręgu osób najściślej związanych z Jezusem Chrystusem i z tego powodu cieszących się w Kościele największym autorytetem, który daje prawo upominać chrześcijan ulegających błędnym poglądom fałszywych proroków i nauczycieli (2P 2,2.18).

W tym miejscu można więc stwierdzić, że właściwie nawet nie jest aż tak istotne, czy autorem Drugiego Listu św. Piotra jest sam Szymon Piotr, czy też jakiś jego uczeń, powołujący się na jego autorytet i nawiązujący w swym liście do jego nauki. W gruncie rzeczy bowiem – jak pisze H. Langkammer – Kościół drugiej i trzeciej generacji wciąż pozostaje tym samym „Kościołem założonym bezpośrednio przez apostołów. Kościół jest apostołski i nauka apostołów jest w nim żywa, jako obowiązująca i normatywna” (Langkammer 1985, 109). Z biegiem czasu jego członkowie są coraz bardziej przekonani, że autentyczną nauką Kościoła jest tylko Ewangelia Jezusa, przekazana najpierw przez apostołów, a potem przejęta i dalej głoszona przez ich uczniów, do czego też jest wyraźna aluzja w 2P 3,2. Gdyby więc nawet było prawdą, jak to współcześnie usiłuje wykazać wielu egzegetów, że Drugi List św. Piotra jest pseudoepigrafem, fakt ten zupełnie nie podważałby jego rangi. Wprost przeciwnie, jeśli jakiś nieznany uczeń Piotra rzeczywiście posłużył się jego imieniem, aby wzmocnić znaczenie swego pisma, i uzyskał u swych adresatów pozytywne przyjęcie przekazanej im nauki, świadczyłoby to o tym, że chrześcijanie, do których list

ten był skierowany, darzyli tego pierwszego spośród apostołów wielkim szacunkiem (Dschulnigg 1989, 177).

2. APOSTOŁOWIE JAKO NAOCZNI ŚWIADKOWIE CHWAŁY CHRYSTUSA (2P 1,16-18)

W 2P 1,16 autor oświadcza: „Nie za wymyślonymi bowiem mitami postępowaliśmy wtedy, gdy daliśmy wam poznać moc i przyjście Pana naszego Jezusa Chrystusa, ale jako naoczni świadkowie Jego wielkości”. W zdaniu tym najpierw godne uwagi jest to, że Piotr, który do tej pory pisał w pierwszej osobie liczby pojedynczej, teraz zmienia ją na liczbę mnogą „my”. Ponieważ omawia w nim orędzie i świadectwo apostołskie, nie zwraca się do swych adresatów jako prywatna osoba, lecz postępuje tak, jak niegdyś czynił w mowach zapisanych na kartach Dziejów Apostolskich (zob. zwł. Dz 2,32; 3,12-15; 5,32; 10,39-42): pisze w imieniu wszystkich apostołów oraz jako członek kolegium Dwunastu, których Jezus posłał do świadczenia o Nim i o Jego zmartwychwstaniu.

W tym uroczystym oświadczeniu Piotr przede wszystkim usiłuje obalić zarzut, który zapewne kierowali przeciwko apostołom fałszywi prorocy (Neyrey 1980, 504-519), że w swej nauce głosili oni wymyślone baśnie. Użyte w nim słowo *mythos* w języku greckim oznacza przede wszystkim opowiadanie bez wnikania w to, czy opiera się ono na prawdziwych wydarzeniach, czy też jest zmyślane. Może więc być nim mowa, opowieść, historia, przysłowie, bajka, baśń, legenda lub akcja sztuki teatralnej (*Słownik grecko-polski* 1960, t. 2, 174). Od tego słowa pochodzi termin *mythologia*, który oznaczał ogólnie opowiadanie mitów. W tym neutralnym sensie (właśnie jako „opowiadanie”) *mythos* jest użyty w Syr 20,19, ale w nowotestamentowych Listach Pastoralnych (1Tm 1,4; 4,7; 2Tm 4,4; Tt 1,14) oznacza baśń, na którą chrześcijanie nie powinni zwracać uwagi (Rogerson 2005, 589). Ponieważ jednak *mythos* może być opowiadaniem o prawdziwych wydarzeniach, przeciwnicy apostołów podkreślają, że ci głosili chytrze wymyślone baśnie (*sesofismenoi mythoi*), których celem jest oszukanie lub omamienie słuchaczy pięknie ułożonymi historiami.

Przeciwstawiając się ich zarzutom, Piotr oznajmia, że on i jego towarzysze nie podążali (*ouk eksakolouthesantes*) za takimi mitami (baśniami), czyli nie traktowali ich na poważnie. W związku z tym też ich nauka nie miała na celu oszukania słuchaczy głoszeniem nieprawdziwych historii, lecz jej treścią były „moc i przyjście Pana naszego, Jezusa Chrystusa”. Różni egzegeci (np. T. Fornberg, R. Bauckham, J.H. Neyrey, G.L. Green, S.J. Kraftchick) uważają, że wyrażenie „moc i przyjście” nie zawiera dwóch odrębnych pojęć, lecz jest figurą literacką nazywaną hendiadys, polegającą na przedstawieniu jednego pojęcia za pomocą dwóch wyrazów (Green 2008, 219). Można je zatem przetłumaczyć jako „przyjście z mocą” lub „przyjście pełne mocy”. Opiera się ono na zawartej w Ewangeliach zapowiedzi powtórnego przyjścia Syna Człowieczego, które dokona się „z wielką mocą i chwałą” (Mt 24,30; Mk 13,26; Łk 21,27; zob. też Mk 9,1). Jezus w swej mowie eschatologicznej

(Mt 24 – 25; Mk 13; Łk 21) zapewniał, że w wyznaczonym przez Boga czasie ponownie przyjdzie i zgromadzi wokół siebie wszystkie narody.

Te wypowiedzi Jezusa po Jego wniebowstąpieniu stały się fundamentem nauczania apostołskiego, o czym świadczą zwłaszcza listy św. Pawła, które znał już autor Drugiego Listu św. Piotra, a o których będzie mowa w trzeciej części niniejszego artykułu (Bauckham 1983, 215). Apostoł Paweł często pisał o „dniu Pańskim” (1Tes 5,2; 2Tes 2,2), „dniu Pana Jezusa” (1Kor 5,5; 2Kor 1,14), „dniu Pana naszego Jezusa Chrystusa” (1Kor 1,8; zob. też Flp 1,6.10; 2,16), bądź też o paruzji, czyli o przyszłym przybyciu Jezusa Chrystusa (1Kor 15,23; 1Tes 2,19; 3,13; 4,15; 5,1-23; 2Tes 2,1-12). W tekstach tych nawiązywał (podobnie jak Jezus w mowie eschatologicznej) do prorocत्व starotestamentowych, zapowiadających nadejście dnia Pańskiego, w którym Bóg zakończy jeden etap historii Izraela i innych narodów, osądzi je, dokona sprawiedliwej odpłaty za ich czyny, a potem rozpocznie nowy okres w ich istnieniu. Na podstawie słów samego Jezusa apostołowie, a w ślad za nimi również św. Paweł, głosili, że tym dniem Pańskim będzie dzień Jezusa Chrystusa, który wszystkim objawi się w swej boskiej chwale i definitywnie zakończy dzieje świata.

Również Piotr w swym liście oznajmia, że głoszenie przyjścia „Pana naszego, Jezusa Chrystusa” z mocą było istotnym elementem całego kerygmatu apostołskiego (Kraftchick 2002, 108-109). Fakt ten podkreśla przede wszystkim z tego powodu, że fałszywi prorocy, których zwalczają w następnej części swych wywodów, odrzucali tę naukę, a nawet z niej szydzili (por. 2P 3,3-5). Przecistawiając ich zwodniczym poglądom czystą naukę Kościoła, z mocą podkreśla, że głoszą ją ci, którzy mają autorytet naocznych świadków. Piszząc o tym, przypomina ważny dla chrześcijan fakt, że w Kościele pierwotnym tytuł świadka (*martyr*) był utożsamiany z kolegium Dwunastu, co wynikało z faktu, że apostołowie osobiście uczestniczyli w życiu i całej publicznej działalności Jezusa (Brox 1961, 50-51). To doświadczenie miało dla nich tak wielkie znaczenie, że później przed Sanhedrynem stwierdzali odważnie: „my nie możemy nie mówić tego, cośmy widzieli i słyszeli” (Dz 4,20). Ich funkcja jako naocznych świadków Jezusa Chrystusa ziemskiego i zmartwychwstałego miała dla pierwszych pokoleń chrześcijan tym większe znaczenie, że była nieprzekazywalna. Jest bowiem rzeczą oczywistą, że nie mogło istnieć drugie pokolenie świadków Zmartwychwstałego Pana, ponieważ tę funkcję spełniali tylko ci, którzy byli z Nim od początku i widzieli Go po zmartwychwstaniu. Ich zaś słowo, częściowo utrwalone na piśmie, w drugim pokoleniu po Chrystusie stało się orędziem Kościoła, które będzie głoszone przez wszystkie wieki (George 1974, 214).

Należy jednak w tym miejscu zauważyć, że w 2P 1,16 nie jest użyty termin *martyres* lecz *epoptai*, który występuje tylko ten jeden raz w całym Nowym Testamencie. Jest on synonimem terminu *autoptai*, który też jest *hapax legomenon* w Nowym Testamencie (Łk 1,2). Oba te słowa oznaczają naocznych świadków, ale istnieje między nimi drobna różnica. Termin *epoptēs* ma nieco bogatszą treść niż *autoptēs*, ponieważ do obrazu naocznego świadka dodaje ideę pilnego przyglądania się czemuś

(Green 2008, 220-221). Z tej przyczyny autorzy Septuaginty czterokrotnie odnoszą ten termin do Boga, który ze swego mieszkania w niebie widzi wszystko i czuwa nad tym, co się dzieje na ziemi (Est 5,1a LXX; 2Mch 3,39; 7,35; 3Mch 2,21). Posługując się takim nietypowym w pismach biblijnych terminem, Piotr wskazuje na to, że on i inni apostołowie z uwagą przyglądali się temu, co teraz głoszą, dlatego cieszą się w Kościele najwyższym autorytetem.

W jego tekście jednak znów pojawia się element niezwykły, gdyż stwierdza on, że apostołowie występowali jako „naoczni świadkowie Jego wielkości”. Użyty tu termin *megaleiotēs* („wielkość”, „wzniosłość”) nie jest wyłącznym atrybutem Boga lub jakiejś istoty spoza tego świata, ale nie jest też przymiotem zwyczajnych ludzi. Jeśli się odnosi do człowieka, dotyczy przede wszystkim króla, który ma władzę i swą godnością przewyższa wszystkich mieszkańców królestwa (Davids 2006, 203). W rzeczy samej, apostołowie najpierw poznali Jezusa jako Syna Człowieczego, dysponującego wielką mocą, dzięki której mógł wyrzucać złe duchy (Mk 1,34), odpuszczać grzechy (Mk 2,10) i panować nad żywiołami (Mk 4,39-41). Jeden raz jednak stali się naocznymi świadkami Jego boskiego majestatu. Miało to miejsce w czasie Jego przemienienia na górze, kiedy też usłyszeli głos z nieba, świadczący o tym, że Jezus jest Synem Bożym (2P 1,17).

Wspominając owo niezwykle wydarzenie na „górze świętej”, Piotr podkreśla, że apostołowie na własne uszy usłyszeli wówczas głos Boży, objawiający godność Jezusa (2P 1,18). Tym sposobem wyjaśnia, na jakiej podstawie on i jego towarzysze są naocznymi świadkami „Jego wielkości” (w. 16; Miller 1996, 620-625). Sama bowiem definicja świadka, przyjmowana od najdawniejszych czasów, daje do zrozumienia, że człowiek może występować jako świadek tylko tego, co wiedział na pewno, co widział na własne oczy i co słyszał na własne uszy. Biorąc to pod uwagę, Łukasz w Dziejach Apostolskich wielokrotnie przypomina swym czytelnikom, że apostołowie głosili swą naukę o publicznej działalności, męce, śmierci, zmartwychwstaniu i wstąpieniu Jezusa do nieba na podstawie własnych przeżyć i wspomnień. Aby uzasadnić wiarygodność swego orędzia, Piotr w swych mowach raz po raz oznajmia, że on i występujący razem z nim inni apostołowie są naocznymi świadkami tego, co mówią (Dz 2,32; 3,15; 5,32; 10,39-41), a w głoszeniu swej nauki wypełniają posłusznie polecenie samego Jezusa (Dz 1,8).

Nawiązując do tych osobistych doświadczeń, Piotr w swym liście wyjaśnia, że on i jego towarzysze mogą być naocznymi świadkami (*epoptai*) Jezusa (2P 1,16), ponieważ na własne uszy usłyszeli głos, który „doszedł z nieba” (1,18). Tutaj na miejsce słów z poprzedniego wersetu: „od wspaniałego Majestatu” umieszcza synonimiczne określenie: „z nieba” (występujące też w opisie chrztu Jezusa w Jordanie w Mt 3,17; Mk 1,11; Łk 3,22). W wielu tekstach biblijnych terminy „niebo” (*ouranos*) i „niebiosy” (*ouranoi*) oznaczają samego Boga, autorzy zaś posługują się nimi, aby z szacunku do imienia Bożego uniknąć nawet samego słowa „Bóg” (zob. np. Mt 4,17; 21,25; Łk 15,7.18.21; J 3,27 i in.). Wskazując zatem na to, że głos dochodził z nieba, Piotr po raz drugi zapewnia, że na własne uszy słyszeli słowa samego Boga, który objawił

im, że Jezus jest Jego Synem (Kuske 2002, 55-56). Na tej podstawie mogą teraz autorytatywnie występować jako świadkowie swego Pana, głosząc wszystkim narodom, że właśnie On jest posłanym przez Boga Zbawicielem świata.

3. AUTORYTET APOSTOLSKIEGO NAUCZANIA ZAWARTEGO W LISTACH ŚW. PAWŁA (2P 3,15B-16)

W końcowej części swego listu Piotr pisze na temat oczekiwania nowego nieba i nowej ziemi, wzywa swych adresatów, by starali się żyć w sposób nienaganny i bez skazy (2P 3,13-14), a następnie poucza ich, że powinni uznać zbawczy charakter cierpliwości Bożej (w. 15a). W tym ostatnim napomnieniu powraca do wersetu 9, gdzie pisał, że Bóg jest „cierpliwy w stosunku do was”, ponieważ nie chce „niektórych zgubić”, ale pragnie „wszystkich doprowadzić do nawrócenia”. Aby wykazać, że jego nauka jest wiarygodna i zasługuje na uznanie, przypomina swym czytelnikom, że tak samo niegdyś pisał „również umiłowany nasz brat Paweł, według danej mu mądrości” (w. 15b).

W sposobie przedstawienia Apostoła Narodów uderza najpierw określenie go umiowanym (*agapētos*). Słowem tym Piotr aż czterokrotnie zwraca się w ostatnim rozdziale swego listu do adresatów (3,1.8.14.17), aby za jego pomocą zaakcentować nie tylko swą duchową więź z nimi i życzliwe nastawienie. Ono też pozwala im zrozumieć, że należą do jednej wielkiej rodziny duchowej, o której dobro religijne i moralne troszczy się Piotr, a której przeciwnikami są szydery, piętnowani w następnych wersetach (Green 2008, 309). Gdy więc również św. Pawła nazywa umiowanym, ujawnia tym samym żywione wobec niego gorące uczucia (podobnie serdeczną relację między apostołami ukazują Dz 15,25, gdzie Barnaba i Paweł są nazwani *agapētoi*).

Na drugim miejscu znaczące jest to, że autor listu mówi o Pawle: „nasz brat Paweł” (*hēmōn adelfos Paulos*). Z Dziejów Apostolskich oraz listów św. Pawła można się dowiedzieć, że zanim pojawiła się i została rozpowszechniona nazwa chrześcijan, wierzący w Jezusa Chrystusa, ze względu na swój braterski stosunek do współwyznawców, nazywali siebie braćmi (zob. np. Dz 9,30; 10,23; 11,1.12; Rz 1,13; 7,1.4; 14,10-15 i wiele innych). Ponadto w listach Pawłowych słowo „brat” w liczbie pojedynczej oznaczało też niekiedy bliskiego współpracownika w dziele ewangelizacji (1Kor 1,1; 16,12; 2Kor 1,1; 2,13; 12,18; Ef 6,21; Kol 4,7.9; Flm 1,1). Traktując więc Pawła jako umiowanego brata, autor podkreśla więź istniejącą między Apostołem Narodów a chrześcijanami, którzy znają jego naukę (Davids 2006, 298-299; Reese 2007, 174).

Po takim przedstawieniu osoby Apostoła Narodów Piotr podkreśla, że nauka, którą on głosi Kościołowi, jest również zawarta w listach Pawła: tak samo on, „według danej mu mądrości, napisał do was, jak też we wszystkich listach, w których mówi o tym” (2P 3,15b-16a). Bezpośredni kontekst tej wypowiedzi wskazuje na to, że chodzi mu zarówno o naukę dotyczącą Bożej cierpliwości, która jest zawarta

w Rz 2,4; 3,25-26; 9,22-23; 11,22-23, jak też o napomnienia, których przedmiotem jest właściwa postawa chrześcijan oczekujących dni ostatecznych i wypełnienia się historii zbawienia, o czym z kolei jest mowa w Rz 13,11-14; 1Kor 7,29-32; 2Kor 5,6-10; Ef 4,30-31; Flp 2,15-16; Kol 3,4; 1Tes 5,4-11; 2Tm 3,1-5; Tt 2,12-14. Piotr oświadcza, że Paweł pisał o tym „według danej mu mądrości” (*sofia*), czyli nie na podstawie własnych, czysto ludzkich, przemyśleń, lecz według mądrości otrzymanej od samego Boga, która pozwoliła mu zgłębić sprawy Pana oraz w sposób właściwy ukazać zobowiązania chrześcijan, wynikające z Ewangelii Jezusa Chrystusa (Hiebert 1984, 333-334). Pisząc tak, Piotr potwierdza autorytet nauczania Pawła w podobny sposób, w jaki uczynił niegdyś na tzw. soborze jerozolimskim, gdy podał jemu i Barnabie „prawicę na znak wspólnoty”, co z kolei sam Apostoł Narodów wspomina w Ga 2,9 (Bauckham 1983, 328).

W analizowanym tekście Piotr odwołuje się do listu (lub listów), który (które) Paweł napisał do adresatów jego pisma. Jeśli adresatami Drugiego Listu św. Piotra są Rzymianie (Ketter 1950, 285; Schelkle 1965, 179; Moo 1996, 25; MacArthur 2005, 14), wówczas można by przypuszczać, iż chodzi mu o List do Rzymian. Jeśli zaś adresatami są wspólnoty z Azji Mniejszej (Fuchs i Reymond 1980, 40; Bartnicki 1992, 143; Marconi 2005, 115), wtedy chodziłoby mu o listy skierowane do Kościołów z tego terytorium. Dalej jednak Piotr wspomina o „wszystkich listach”, w których Paweł zawarł podobną naukę. Oznacza to, że on i jego adresaci znali już jakiś większy zbiór listów Apostoła Narodów. Nie da się jednoznacznie ustalić, ile tych pism i które z nich obejmowała ta kolekcja. Jest rzeczą prawdopodobną, że wielkie wspólnoty, takie jak Korynt lub Efez, dość szybko zaczęły sprowadzać z innych Kościołów, przepisywać i gromadzić wszystkie dostępne im listy swego założyciela. Jest też możliwe, że ich kopie posiadali bliscy współpracownicy Pawła, na przykład Tymoteusz lub Łukasz (Foster 1967, 48-53), a po jego śmierci udostępniali je tym wspólnotom, które ze względu na coraz większy jego autorytet chciały poznać także treść listów pisanych do innych Kościołów. Nie jest wreszcie rzeczą wykluczoną, że sam Paweł zachowywał kopie swych listów, co było praktykowane przez różnych pisarzy starożytnych (Richards 2004, 218), a po jego śmierci kolekcja ta została rozpowszechniona przez jego współpracowników. W każdym razie 2P 3,16 jest pierwszym historycznym świadectwem tego, że już w drugiej połowie I wieku chrześcijanie znali jakiś bliżej nieokreślony zbiór listów Pawła, które otaczali szacunkiem i traktowali jako autorytatywną interpretację Ewangelii Jezusa Chrystusa.

Piotr dostrzega w listach Pawła fundament wiary chrześcijańskiej. Świadczy o tym jego dalsza refleksja: „Są w nich trudne do zrozumienia pewne sprawy, które ludzie niedouczeni i mało utwierdzeni opacznie tłumaczą, tak samo jak i inne Pisma, na własną swoją zgubę” (2P 3,16b). W rzeczy samej, św. Paweł pisze w swych listach bardzo trudnym językiem i wielokrotnie tak zawiłym stylem, że interpretacja jego treści teologicznych nastręcza często egzegetom poważne trudności. Jeśli więc ich wyjaśnianiem zajmują się ludzie „niedouczeni i mało utwierdzeni”, mogą łatwo popaść w błąd. Na określenie pierwszej z tych dwóch grup osób Piotr używa słowa *amathēs*, które

występuje tylko ten jeden raz w całym Piśmie Świętym, ale znajduje się w różnych dziełach starożytnych. Oznacza ono nieuka, człowieka niewykształconego lub niedouczonego, który nie ma pełnej wiedzy w danej dziedzinie. Druga grupa wymienionych przez Piotra osób jest określona słowem *astērikτος*, które już pojawiło się w 2P 2,14 i poza tymi dwoma fragmentami już nie występuje w całej Biblii. Oznacza ono kogoś, kto nie jest stanowczy i ma chwiejną moralność. Pierwszy termin zapewne odnosi się do heretyków, których Piotr piętnuje w całym swym liście, drugi zaś do członków Kościoła, którzy są niestali i łatwo ulegają wpływowi fałszywych nauczycieli (Davids 2006, 304-305; Giese 2012, 207). Jedni i drudzy są w błędzie, ponieważ „opacznie tłumaczą” teksty Pawła. Użyte tutaj słowo *strebloō* można przetłumaczyć jako „przekręcać” lub nawet „wypaczać” czyjeś słowa. Za jego pomocą zatem Piotr daje do zrozumienia, że działalność heretyków deformuje oryginalną naukę chrześcijańską oraz demoralizuje ich zwolenników, a tym samym nie prowadzi do pełnego poznania Boga i dlatego może być przyczyną ich zguby wiecznej (Green 2008, 340).

W końcowej części 2P 3,16 pojawia się spostrzeżenie, że heretycy „opacznie tłumaczą” nie tylko listy św. Pawła, ale też „inne Pisma”. W Nowym Testamencie termin *grafai* („Pisma”), użyty z rodzajnikiem wskazującym na bardzo konkretne pisma, często odnosi się do ksiąg starotestamentowych (zob. np. Mt 21,24; 26,54; Łk 24,27.32.45; J 5,39; Dz 18,28; Rz 1,2; 4,3; 1P 2,6; 2P 1,20-21 i wiele innych), ale w 1Tm 5,18 już ma szerszy sens i rozciąga się na wypowiedź samego Jezusa, znaną już zapewne z Mt 10,10, co by oznaczało, że w cytacie tym termin *grafē* odnosi się do pisma nowotestamentowego. Piotr, jak się zdaje, stawia w swym tekście kolejny krok naprzód w rozwoju kanonu biblijnego, gdy określa księgi Starego Testamentu jako „inne Pisma”. Nie oznacza to oczywiście, że zna on już ustalony kanon biblijny, gdyż w jego czasach takie pojęcie jeszcze nie istniało. Istotne jest jednak to, że, pisząc w taki sposób, wyraźnie zakłada, że listy apostoła Pawła są też „Pismami”, które cieszą się autorytetem podobnym do autorytetu dawnych ksiąg prorockich i z tej przyczyny należy je otaczać religijnym wręcz szacunkiem (Giese 2012, 208). Taki stosunek do nich w drugiej połowie I wieku mógł już być powszechny przynajmniej we wspólnotach założonych przez Apostoła Narodów, a utrwalił się na dobre w II wieku, czego świadectwo można znaleźć w dziełach pierwszych ojców Kościoła. W tekście Piotra zatem można dostrzec pierwszy załążek kształtowania się kanonu Nowego Testamentu, którego bardzo ważną i pokazną część zajmują właśnie listy św. Pawła (Davids 2006, 307-308).

ZAKOŃCZENIE

Drugi List św. Piotra powstał w czasie, gdy Kościołowi zagrażały poważne herezje. Jest on odpowiedzią na błędną naukę fałszywych proroków i nauczycieli, która uwiodła już i sprowadziła na manowce wielu chrześcijan (por. 2P 2,1-2.18). W ramach tej właśnie polemiki z heretykami Piotr usiłuje ukazać znaczenie apostołów jako naocznych świadków wielkości Jezusa Chrystusa, która została im najpełniej objawiona w czasie Jego przemienienia na „górze świętej” (1,16-18). Wybierając

apostołów na swych świadków, Jezus Chrystus za ich pośrednictwem umożliwił każdemu z wiernych poznanie wiary (por. 1,2-3.8; 2,20; 3,18), a przez ich posługę udziela drogocennych i największych obietnic, których przedmiotem jest stanie się uczestnikiem Bożej natury (1,4). W tym kontekście jest rzeczą zrozumiałą, że chrześcijanie muszą trwać w nauce apostołowskiej, przekazanej zarówno przez Dwunastu, jak też przez św. Pawła, gdyż jest ona fundamentem prawdziwej wiary i moralności, której źródłem jest Ewangelia Jezusa Chrystusa, ich Pana i Zbawiciela.

BIBLIOGRAFIA:

- Bartnicki, Roman. 1992. W trosce o czystość wiary (Drugi List św. Piotra). W: *Ewangelia św. Jana. Listy Powszechne. Apokalipsa*, red. Janusz Frankowski i Roman Bartnicki, 142-155. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Bauckham, Richard. 1983. *Jude – 2 Peter*. Grand Rapids: Zondervan.
- Brox, Norbert. 1961. *Zeuge und Märtyrer. Untersuchungen zur frühchristlichen Terminologie*. München: Kösel-Verlag.
- Davids, Peter H. 2006. *The Letters of 2 Peter and Jude*. Grand Rapids: Apollos.
- Dschulnigg, Peter. 1989. Der theologische Ort des Zweiten Petrusbriefes. *Biblische Zeitschrift*, 33, 161-177.
- Eicken, Erich von. 1989. Apostolo/apostellō. W: *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo Testamento*, red. Lothar Coenen, Erich Beyreuther i Hans Bietenhard, 127-128. Bologna: Edizioni Dehoniane.
- Farkasfalvy, Denis. 1985n. The Ecclesial Setting of Pseudepigraphy in Second Peter and its Role in the Formation of the Canon. *The Second Century*, 5, 3-29.
- Foster, Lewis. 1967. The Earliest Collection of Paul's Epistles. *Bulletin of the Evangelical Theological Society*, 10, 44-55.
- Fuchs, Eric i Pierre Reymond. 1980. *La deuxième Epître de Saint Pierre; L'epître de Saint Jude*. Neuchâtel: Delachaux et Niestlé.
- George, Augustin. 1974. L'oeuvre de Luc: Actes et Évangile, W: *Le ministère et les ministères selon le Nouveau Testament*, red. Jean Delorme, 207-240. Paris: Erreur Perimes Seuil.
- Giese, Curtis P. 2012. *2 Peter and Jude*. Saint Louis: Concordia Publishing House.
- Gilmour, Michael J. 2001. Reflections on the Authorship of 2 Peter. *Evangelical Quarterly*, 73, 291-309.
- Green, Gene L. 2008. *Jude and 2 Peter*. Grand Rapids: Baker Academic.
- Grundmann, Walter. 1986³. *Der Brief des Judas und der zweite Brief des Petrus*. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt.
- Hiebert, Edmond D. 1984. Selected Studies from 2 Peter, part 4: Directives for Living in Dangerous Days: An Exposition of 2 Peter 3:14-18a. *Bibliotheca Sacra*, 141 (564), 330-340.
- Ketter, Peter. 1950. *Hebreärbrief, Jakobusbrief, Petrusbriefe, Judasbrief*. Freiburg: Herder.

- Kraftchick, Steven J. 2002. *Jude, 2 Peter*. Nashville: Abingdon Press.
- Kuske, David P. 2002. Exegetical Brief: Conveyed from Heaven – 2 Peter 1:17,18,21. *Wisconsin Lutheran Quarterly*, 99(1), 55-57.
- Langkammer, Hugolin. 1985. List św. Judy i II List św. Piotra oraz ich znaczenie dla kontynuacji doktryny apostołskiej, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*, 32(1), 109-121.
- MacArthur, John. 2005. *1 and 2 Peter and Jude*. Chicago: Moody Publishers.
- Marconi, Gilberto. 2005. *Lettera di Giuda. Seconda Lettera di Pietro. Introduzione, versione, commento*. Bologna: Edizioni Dehoniane.
- Miller, Robert J. 1996. Is there Independent Attestation for the Transfiguration in 2 Peter? *New Testament Studies*, 42, 620-625.
- Moo, Douglas J. 1996. *2 Peter and Jude*. Grand Rapids: Zondervan.
- Myszor, Wincenty. 2005. *Chrześcijaństwo w Cesarstwie Rzymskim II i III wieku. Wybrane zagadnienia życia społecznego*. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Neyrey, Jerome. 1980. The Apologetic Use of the Transfiguration in 2 Peter 1:16-21. *Catholic Biblical Quarterly*, 42, 504-519.
- Paulsen, Henning. 1997. Kanon und Geschichte: Bemerkungen zum Zweiten Petrusbrief. W: tenże, *Zur Literatur und Geschichte des frühen Christentums: gesammelte Aufsätze*, 154-161. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Pesch, Rudolf. 1986. *Die Apostelgeschichte. 2. Teilband: Apg 13-28*. Zürich – Neukirchen – Vluyn: Benzinger.
- Reese, Ruth Anne. 2007. *2 Peter and Jude*. Grand Rapids: W.B. Eerdmans Publishing.
- Richard, Earl J. 2000. *Reading 1 Peter, Jude, and 2 Peter: A Literary and Theological Commentary*. Macon: Smyth & Helwys Publishing.
- Richards, Randolph E. 2004. *Paul and First-Century Letter Writing: Secretaries, Composition and Collection*. Downers Grove: IVP Academic.
- Rogerson, John W. 2005. Mit. W: *Słownik hermeneutyki biblijnej*, red. Richard J. Coggins i James L. Houlden, tłum. Bogusław Widła, 586-589. Warszawa: Vocatio.
- Schelkle, Karl Hermann. 1965². *Die Petrusbriefe. Der Judasbrief*. Freiburg-Basel-Wien: Herder.
- Słownik grecko-polski*, t. 1-4, red. Z. Abramowiczówna. 1958-1965. Warszawa: PWN.
- Soards, Marion. 1988. 1 Peter, 2 Peter, and Jude as Evidence for a Petrine School. W: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt II*. 25/5, red. Wolfgang Haase, 3226-3249. Berlin: de Gruyter.
- Vanni, Ugo. 1995². *Lettere di Pietro, Giacomo e Giuda*. Brescia: Editrice Queriniana.
- Witherington, Ben. 1985. A Petrine Source in Second Peter. W: *Society of Biblical Literature 1985 Seminar Papers*, Fs. Georg W. MacRae, red. Kent H. Richards, 187-192. Atlanta: Scholars Pr.
- Zmijewski, Josef. 1986. *Paulus – Knecht und Apostel Christi. Amt und Amtsträger in paulinischer Sicht*. Stuttgart: Katholisches Bibelwerk.